

- 28707–30211. – Рукописний відділ ЦНБ ім. В. І. Вернадського НАН України.
11. Шандра В. С. До вивчення діяльності Комісії для описання губерній Київського учбового округу // Архіви України. – 1990. – № 6. – С. 49–59.
 12. Шандра В. С. Вказана стаття. – С.
 13. Там само. – С.
 14. Архів статистичного опису губерній Київського учбового округу – Відділ II. – № 28812.
 15. Там само. – № 28842. – Арк. 2.
 16. Там само. – №№ 29705, 29969, 29828–29841, 29967.
 17. Там само. – №№ 29599, 29827, 29845–29847, 29968.
 18. Ученый архив Российского географического общества. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 38. – Арк. 4; ЦДА України у м. Києві. – Ф. 884. – Оп. 1. – Спр. 26. – Арк. 1–45; Ф. 707. – Оп. 310. – Спр. 646. – Арк. 4–10.
 19. ЦДА України у м. Києві. – Ф. 884. – Оп. 2. – Спр. 12. – Арк. 34.
 20. Там само. – Ф. 873. – Оп. 1. – Спр. 60. – Арк. 4–5.
 21. Там само. – Ф. 707. – Оп. 310. – Спр. 641. – Арк. 11; Пасько-Єфимова І. Осередок і опора // Старожитності (Київ). – 1993. – № 9–10. – С. 26.
 22. Журавский Д. П. Статистическое описание Киевской губернии. – К., 1852. – Т. I. – С. 201.
 23. Там само. – С. 232.
 24. Отчет Русского Географического общества за 1857 г. – СПб., 1858. – С. 68–69.
 25. Горленко В. Ф. Л. П. Деляфлиз как этнограф // Советская этнография. – 1965. – № 1. – С. 107–116.
 26. Скуратівський В. Невтомний дослідник Київщини // Рад. освіта. – 1983. – 21 січ.
 27. Пістун Микола, Гуцал Віктор. Зародження перших наукових географічних досліджень в Україні в середині XIX століття // Історія української географії. – 2000. – № 1. – С. 83–92.
 28. Труды Комиссии для описания губерний Киевского учебного округа. – К., 1852. – Т. 1; К., 1853. – Т. 2; К., 1855. – Т. 3; К., 1861. – Т. 4.
 29. Пістун Микола, Гуцал Віктор. Вказана праця. – С. 88.

Summary:

Mykola Kostytsia. THE ROLE OF THE COMMITTEE FOR THE DESCRIPTION OF THE PROVINCES OF KIEV EDUCATIONAL DISTRICT (1851–1864) IN THE DEVELOPMENT OF THE GEOGRAPHICAL STUDY OF LOCAL LORE IN UKRAINE.

The contribution of the Committee of Kiev educational district in the formation of the organization forms of the Ukrainian geographical study of local lore in the middle of the 19th century is discovered.

УДК 911.375.3 (477)

Артем МОЗГОВИЙ

**ОСНОВНІ НАУКОВІ НАПРЯМИ ТА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ГЕОГРАФІЇ МІСТ (кін. XVIII-поч. XX ст.)**

Місто як складна соціально-економічна система було одним з основних об'єктів дослідження в суспільній географії від самого моменту виникнення цієї науки. Навіть задовго до того, як загальнонаукові процеси диференціації та інтеграції в інформаційно-змістовій товщі географічної науки ініціювали утворення та оформлення загальної суспільної географії та її галузей (таких як географія населення і географія поселень), місто взагалі та різноманітні аспекти його існування й функціонування були об'єктами, а часто і предметами, вивчення географічних (країнознавство та краєзнавство) та багатьох негеографічних наук та галузей людських знань (філософія, військова справа, економіка,

соціологія, містобудування та ін.). Необхідно відзначити, що просторово-часовий фокус цивілізації, яким є місто, виявився надзвичайно складним об'єктом для ретельного вивчення, методологічний прогрес науки, як не дивно, не сприяв спрощенню дослідження міста, а навпаки, лише ускладнював його глибинне і всебічне вивчення як наукового об'єкта. За складністю пізнання місто можна порівняти хіба що з його творцем – людиною.

Вміщуючи в собі соціальні, технічні і природні елементи, місто розкривається як грандіозна складноорганізована система та як унікальний і неосяжний науковий об'єкт. Цим і пояснюється велика предметна “розпорошеність” міста у сучасній системі наук, оскільки кожна з наук, що більшою або меншою мірою займається вивченням міста, має свій предмет дослідження, як правило, в межах однієї з зазначених підсистем. В даних умовах зростає значення міста саме як географічного об'єкта. Кожна з підсистем міста має якість територіальності, тобто територіальну організацію і виступає предметом географічного вивчення, як окремо, так і як єдине ціле. В географії, на відміну від більшості наук, місто може виступати цілісним соціально-економічним об'єктом з унікальним внутрішнім середовищем. Таким чином, в процесі пізнання міста географія проявляє себе як наука з “розширеними можливостями”, як справжня наука-інтегратор.

Вивчення міст в географії, як і вивчення географії населення взагалі, є наріжним каменем соціально-економічної географії. Окремі аспекти наукового вивчення населення зародились і розвивались з давніх часів, однак до наукового вивчення такого феномену людського існування, як місто, географія звернулась досить недавно. Таке явище вимагає свого пояснення.

Відомо, що наука є квінтесенцією розвитку суспільства в конкретних природних і історичних умовах. Наука, і географічна наука у тому числі, має тісний двосторонній зв'язок з соціально-економічним розвитком суспільства. Необхідно зауважити, що розвиток суспільства є основним замовником напрямів розвитку науки в цілому і суспільно-географічної зокрема. Тому міська проблематика не потрапляла до об'єктів глибокого географічного вивчення доти, доки не постала в якості суспільного завдання, розв'язання якого дозволило б науково обґрунтовано керувати різноманітними процесами територіальної організації суспільства.

Одним з таких процесів, що відчутно відбивається на суспільному розвитку та розміщенні населення з часів “промислового перевороту”, є урбанізація. Саме процес урбанізації поставив перед суспільством проблему міста на якісно новий рівень. Остаточний перехід ініціативи у системі взаємин “село-місто” до останнього, постійно зростаюча концентрація продуктивних сил у містах, перетворення людської цивілізації на “цивілізацію міст” гостро поставили перед людством, як на глобальному так і на регіональному рівнях, проблему керування розвитком міст та подолання негативних наслідків урбанізації. Вищеперелічені причини зумовили виникнення нової галузі географічних знань – географії міст (геоурбаністики), перетворивши місто на безпосередній об'єкт і предмет географічного вивчення.

Поживним середовищем для зародження і розвитку економічної географії, як стрижневої суспільно-географічної науки, слугували наукові успіхи в економіці та інтенсивний розвиток статистики, як широкої інформаційної бази.

Вибірковий збір статистичних даних для потреб фіскальних органів на території України проводився ще з часів польсько-литовської доби. Періодичні реєстри-переписи проводились і в часи Гетьманщини, але їх загальними недоліками була вибірковість і недостатність даних для глибокого аналізу. Скажімо, переписувалась лише певна верства населення, або тільки чоловіче населення, описи часто відбувались тільки у окремих населених пунктах чи в межах адміністративно-територіальних одиниць, не мали ознак систематичності та централізованого обробітку й акумулювання інформації. Одним з перших докладних переписів населення й господарства на теренах Лівобережжя був так званий

“Рум’янцевський опис”, що його було проведено у 1765-1769 рр., однак систематизація й наукове оброблення зібраних матеріалів не були завершені. Пізніше, протягом ХІХ ст. неодноразово проводились спеціальні адміністративно-поліцейські переписи населення (1857, 1863, 1885 рр.), а також переписи населення окремих міст: Катеринослава (1865, 1873 рр.), Житомира (1873 р.), Одеси (1873, 1879, 1892 рр.), Києва (1874 р.), Миколаєва (1875 р.), Херсона (1887 р.), Євпаторії (1887 р.), Харкова (1892 р.), Ялти (1894 р.). Результати цих переписів могли б мати велике значення для зародження географічного вчення про місто, але, на жаль, їх підсумки, окрім хіба що київського та харківського, за традицією російського царату не оголошувались [7].

Досить тривалий час знання про міста України носили у своїй більшості, переважно, описовий або статистично-інформативний характер. Російська та Австро-Угорська імперії, до складу яких входили терени України, представляли собою аграрно-індустріальні державні утворення, що підпали під вплив процесу урбанізації пізніше за країни Західної Європи, тому й перші наукові спроби географічного дослідження міст й міської мережі України були здійснені значно пізніше.

Один з перших, але найвагомий, внесок у розвиток географічного вчення про місто зробив видатний географ, історик та статистик К.І. Арсен'єв. Протягом 1832-1834 рр. у восьми номерах “Журналу Міністерства внутрішніх справ” по частинах було видруковано велику роботу вченого під назвою “Гідрографічно-статистичний опис міст Російської імперії...” [1]. Базувалась праця на першокласному, на той час, первинному матеріалі: урядових указах, офіційних табелях міст, а також найбільш серйозних літературних джерелах. “Гідрографічно-статистичний опис міст Російської імперії...” містить ґрунтовний аналіз історичної долі приблизно п'ятисот міст, що різночасно виникали і занепадали протягом двохсот років, причому магістральними шляхами історичного формування міської мережі приймалися річки та водні басейни. Особливо багато уваги автором приділено розвитку мережі міст Слобожанщини та Півдня України, що у той час (поч. ХІХ ст.) переживали справжній міграційний та “промисловий бум”.

“...Арсен'єв вперше у науці поставив проблему спеціального вивчення мережі міст країни протягом тривалого історичного періоду – одну з найбільш важливих та цікавих для географічного вивчення” [8, с. 68]. Таким чином, праця вченого є не просто першою значною роботою з географії міст у вітчизняній науці, але й одним з небагатьох досліджень міст історико-географічного характеру.

Величезний внесок К.І. Арсен'єва у розбудову вітчизняної географії полягає ще й у тому, що він розпочав теоретичну “боротьбу” зі школою довідково-описового державознавства (камеральної статистики), що неподільно панувала у географічній думці Російської імперії на поч. ХІХ ст. Він вперше протиставляє складанню казенних списків видатних місць та фактів, що стосуються окремих адміністративних одиниць, наукове виділення цілісних районів, котрі вчений назвав “просторами”. Районуванням території Російської імперії К. І. Арсен'єв займався понад тридцять років, удосконалюючи його методи та поглиблюючи характеристики районів, тому К.І. Арсен'єва “можна назвати “батьком” теорії та практики географічного (економічного) районування” [8, с.55].

Деяко пізніше, в середині ХІХ ст., з'явилася значуща праця видатного українського статистика, одного з засновників української географічної науки, Д.П. Журавського “Статистичний опис Київської губернії” [6]. Ця, справді, фундаментальна географо-статистична праця складається з трьох частин, що виходили з друку протягом 1852-1856 рр. Як зазначає В.М. Птуха: “За повнотою охоплення, широтою розробки, глибиною ідей, оригінальністю використання матеріалів... тритомний “Статистичний опис Київської губернії”, що налічує 1693 сторінки... був винятковим явищем не тільки в Росії середини ХІХ ст., але й у Європі.” [9, с. 69]. Перша частина містить розділ, що цілковито присвячений оглядові міст та містечок, а також шляхам сполучення між ними. Д. П. Журавський надає

докладні відомості про історію кожного міста, про його місцезрештування, населення, забудову, промисли, джерела заробітку населення, фінанси, державні установи та ін.

Відомо, що розвиток економіко-географічної науки є можливим при наявності широкої і достатньо повної статистичної бази. Не менш важливою умовою є централізований збір і опрацювання зібраних матеріалів. У Російській імперії, на відміну від країн Західної Європи, перша централізована статистична установа була організована досить пізно – в 1811 р., це був Статистичний комітет, котрий 1858 р. реорганізовано у Центральний статистичний комітет при Міністерстві внутрішніх справ. Остаточо його устрій було оформлено 1863 р. Завдання цієї установи полягало у зосередженні, обробленні й друкуванні матеріалів, що надходили з губернських статистичних комітетів та інших відомств. Хоча інші міністерства могли здійснювати статистичні роботи незалежно від Центрального статистичного комітету, утворення цієї установи мало неабияке значення для розвитку економічної, а у її надрах економіко-географічної науки.

Від самого початку існування Центрального статистичного комітету його очолював П.П. Семенов-Тян-Шанський. Він був ініціатором і керівником першого загального перепису населення Російської імперії 1897 р. П.П. Семенов-Тян-Шанський зіграв неocenенну роль в розвитку вітчизняної географічної науки. Під його керівництвом вийшов з друку п'ятитомний "Географічно-статистичний словник Російської імперії" [12], що містить досить докладну статистико-географічну характеристику всіх тогочасних міст, містечок, посадів на території України та, взагалі, всіх селищ, чисельність населення котрих перевищує 1,5 тис. осіб. У словнику кожна стаття, що присвячена конкретному місту, містить інформацію про його фізико-географічне положення, історію виникнення та розвитку, населення (чисельність, соціальний та конфесійний склад) та господарство (промислові та торгівельні об'єкти).

Разом з В.П. Семеновим-Тян-Шанським та академіком В.І. Ламанським П.П. Семенов-Тян-Шанський керував багатотомним фундаментальним географічним виданням "Росія" [14, 142], що вийшло з друку на початку ХХ ст. Сьомий та, частково, чотирнадцятий томи цієї праці присвячені території України. Кожний з томів містить розділ присвячений населенню, де розкриваються питання історії заселення території, природного руху та статевої структури населення, його національного та релігійного складу. Велику увагу приділено міському розселенню: міститься загальна характеристика мережі міст, проаналізовано співвідношення сільського і міського населення та розподіл його по губерніях, подано та прокоментовано динаміку зростання чисельності населення найзначніших міст. В роботі висунуто схему класифікації міст за чисельністю населення на п'ять груп. Кожний з томів також містить заключний розділ "Визначні міста та місцевості", де подано широку статистико-економічну характеристику окремих міст України.

Теорію географії населення на поч. ХХ ст. розробляв О.І. Воейков, який в своїй роботі "Людність поселень..." [4] зміг розкрити не тільки кількісні показники розселення, в тому числі і на території України, але й якісну його характеристику. У роботі "Розподіл населення..." [3] вчений також велику увагу приділяє міському розселенню, виявляє причини різних темпів урбанізації на різних територіях, розглядає розвиток міст у історико-географічному аспекті, робить свій прогноз щодо подальших темпів урбанізації. О.І. Воейков пропонував до категорії міст відносити населені пункти з населенням понад 20 тис. осіб., більшість населення яких зайнято у несільськогосподарському виробництві" [3, с.8]. Висловив думку, що чільним фактором у просторовій організації населення є не стільки оточуюче людину природне середовище, як вважали представники пануючого у той час географічного детермінізму, скільки людська діяльність, яку як фактор розміщення населення О.І.Воейков виділив вперше.

В той же період, 1910 р., вийшла з друку монографія В.П. Семенова-Тян-Шанського "Місто та село Європейської Росії" [13]. Це була перша праця присвячена географії міського

та сільського розселення у вітчизняній географічній науці, де вчений вперше дослідив взаємозалежність типів розселення від сукупності фізико-географічних умов, запропонував власну схему районування території за типами розселення і, застосувавши математичні методи, розробив методику просторового аналізу взаєморозташування міст.

На той час розвиток капіталістичних виробничих відносин в Російській імперії викликав прискорений розвиток великих міст, виникнення значної кількості поселень, в минулому сільських, що набули нової сутності завдяки постійно зростаючому промисловому виробництву та населенню; водночас відбувався занепад містечок, котрі не набули промислового розвитку. Таким чином, склалась ситуація повної невідповідності офіційної класифікації населених пунктів реальності. В.П. Семенов-Тян-Шанський вперше зробив спробу виявити серед поселень фактичні міста, не зважаючи на наявність у них юридичного статусу міста. За висунутою ним класифікацією, до “міст” потрапили поселення з чисельністю населення не меншою ніж 5 тис. осіб, а до категорії “містечок” – з населенням від 1 тис. до 5 тис. осіб, за умови, якщо вони мали певне торгово-промислове значення. “Містечка”, що теж відносились до фактичних міст, можна розглядати в якості попередників створеної в радянські часи такої категорії міських поселень, як селища міського типу. В.П. Семенов-Тян-Шанський виділив групу поселень під назвою “майбутні міста”, до котрої зачислив сільські торгово-промислові поселення. Частина поселень з юридичним статусом міст, що практично не розвивались економічно, не мали промисловості й поступово втрачали міські функції, були об’єднані у категорію “адміністративних пунктів, що мають офіційну назву міста”. Таким чином, вже на той час в Російській імперії постала нагальна потреба перегляду критеріїв виділення міст, і праця В.П. Семенова-Тян-Шанського заклала широке наукове підґрунтя для вирішення цього питання у майбутньому.

Таким чином, XIX ст. характеризувалось започаткуванням розробки теорії суспільно-географічного дослідження міст. Хоча у перелічених роботах тематика міст тільки зрідка розглядається окремо, ці роботи є для нас вельми цікавими і цінними. Адже в той час відбувалось визначне економічне й географічне зрушення: відокремлення промисловості від сільського господарства, що супроводжувалось утворенням міст. Цей процес позначив собою перехід від першої стадії урбанізації до другої, тобто перехід від “стадії зародження сучасних міст” до “стадії диференціації міст” за функціями та ієрархією.

Власне, перелічені вище роботи репрезентували собою перші спроби географічного вивчення міст, систематизували накопичені раніше наукові знання про місто, сприяли окресленню міста як географічного об’єкта та заклали фундамент для подальшого поглибленого економіко-географічного вивчення міст. Однак, розвиток вітчизняної фундаментальної географічної науки був загальмований соціальними потрясіннями світового значення початку XX ст. (Перша Світова війна, соціальні та національно-визвольні революції).

Протягом нетривалого часу існування української національної держави склались сприятливі можливості для якісно нового рівня розвитку освіти й науки, у тому числі і національної географічної науки. В той час створювались нові університети, 1918 р. засновано Українську академію наук, в складі котрої почав функціонувати соціально-економічний відділ, спектр наукової діяльності якого включав і економіко-географічні дослідження. Період української національної держави охарактеризувався розвитком географічного вивчення й оцінки природно-ресурсної та економічної бази молоді держави.

В складних соціально-політичних умовах, в 1919 р., виходить у світ перша спеціальна праця з економічної географії України. Це була ґрунтовна робота одного з фундаторів української економічної географії К.Г. Воблого “Економічна географія України” [2]. В праці українського економ-географа територія України розглядалась як самостійна територіально-господарська одиниця. Населенню України було присвячено перший розділ книги, де наводяться дані про його кількість, густоту, склад та розміщення. Окремо розглянувши

міське розселення, К.Г. Воблий відзначав, що в нових умовах української державності “міста є не тільки промисловими, адміністративними, але й культурними та політичними центрами” [2, с.32] молодій державі. Крім того, у розділі багато уваги приділено “висвітленню питань демографії та методам обробки статистичних матеріалів про населення. В цьому позначилося те, що К.Г. Воблий був знавцем статистики і добре володів її методами” [10, с.7]. У подальшому ця робота на тривалий час стала домінуючим виданням з економічної географії України і перевидавалася протягом 20-х рр. п’ять разів, останнього разу, у доповненому і переробленому вигляді, вона вийшла з друку 1930р. Тим самим “Економічна географія України” К.Г. Воблого заклала основу для формування і розвитку найпоширенішого у 20-і рр. галузево-статистичного напрямку в українській економічній географії.

Тим часом на західноукраїнських землях активно формувалася інший напрям суспільно-географічних досліджень – антропогеографічний. Його розробляв один із засновників української національної географії в цілому і географії України зокрема – С.Л. Рудницький. “Він обґрунтував об’єкт дослідження географії, ...першим дав комплексну географічну характеристику України, її національних територій..., став основоположником політичної географії України, розробив наукові основи краєзнавства і шкільної географії” [6, с.86].у таких своїх працях, як “Коротка географія України, ч.2. Антропогеографія України” та “Основи землезнання України, кн.2. Антропогеографія України” [11] С.Л. Рудницький заклав основи соціально-економічної географії в Україні. Значну увагу в своїх дослідженнях вчений приділяв географії населення.

У Харкові – тодішній столиці – 1927р. засновано Український науково-дослідний інститут географії та картографії, директором котрого, з дня заснування, протягом семи років був С.Л. Рудницький. Під його безпосереднім керівництвом здійснювалось комплексне географічне вивчення природи і господарства України, проводились польові дослідження, видавались картографічні матеріали.

Також у Харкові, 1930р., відбулась видатна подія в історії формування та розвитку українського наукового вчення про місто – вийшла з друку монографія українського вченого І.К. Вологодцева “Особливості розвитку міст України” [5]. Робота була виконана при Комісії по вивченню перспектив розвитку міст, що працювала у структурі Держплану УРСР. Монографія І.К. Вологодцева має історико-економічний характер, але має неоціненне значення для розвитку географічного вчення про місто. У праці простежено розвиток міської мережі території тодішньої України з кінця 50-х рр. ХІХст. до 20-х рр. ХХст. Проаналізовано впливи на розвиток міст визначних соціально-економічних процесів та історичних подій, наприклад, таких як: відміна кріпацтва, становлення капіталістичних відносин, Перша Світова та Громадянська війна, повоєнне відновлення господарства країни та початок індустріалізації. Висвітлено демографічні та соціальні характеристики міського населення за результатами двох переписів: 1897 та 1926 рр. Було запропоновано схему класифікації міст України за чисельністю населення – міста поділялись на п’ять груп [5, с.119]. І.К. Вологодцев виділяв серед міст України міста офіційні та неофіційні. Останні, хоч і не мали статусу міста, фактично ж були ними за чисельністю населення та виконуваними функціями. Науково цінною і понині достойно неоціненою, на наш погляд, лишається розроблена І.К. Вологодцевим економічна класифікація міських поселень України, якій присвячено окремих параграфів монографії [5, с.160-169]. Вчений відзначав: “Одним з найважливіших пізнавальних знарядь для вивчення міських поселень є побудова раціональної класифікації за економічними функціями, що виконують ці міські поселення у народному господарстві” [5, с.160]. Було виділено дев’ять груп міських поселень, у залежності від їхнього функціонального профілю: фабрично-заводські, кустарно-ремісницькі, транспортні, адміністративно-торговельно-промислові, землеробсько-фабрично-заводські, землеробсько-ремісницькі, землеробсько-ремісницько-торговельні, землеробсько-адміністративні, землеробсько-транспортні [5, с.163]. Праця І.К. Вологодцева

викликає величезний науковий інтерес і, ще мало прокоментована сучасними українськими економістами і географами, вона б мала визначальний вплив на розвиток української географії міст.

Однак, з початком 30-х рр., як результат встановлення тоталітарного режиму і зміцнення централізації, почався потужний репресивний наступ на українську культуру, науку, освіту та денаціоналізація всіх сфер життя. Звичайно, у таких складних умовах була унеможливлена плідна праця українських географів в галузі економічної географії в цілому, географії населення та географії міст зокрема, тому що найбільш нищівні й масові репресії географів відбулись саме в лавах економіко-географів. Несприятливо впливав на розвиток географії населення стан справ у вітчизняній статистиці: 1930 р. було припинено діяльність Центрального статистичного управління України (його функції передано Держплану УРСР). Такі дії призвели до припинення наукових досліджень в галузі статистики. У др. пол. 30-х рр. практично зникли будь-які матеріали з статистики населення, а результати перепису населення 1937 р. так і не побачили світ.

Фактично весь доробок українських економіко-географів, статистиків та економістів, майже все, що було зроблено протягом десятиріччя існування української національної географічної школи, було знищено або піддано “анафемі” з боку радянської влади. Напрями роботи, так би мовити, “уламків” української економічної географії – Сектора економічної географії Інституту економіки АН УРСР, Ради по вивченню продуктивних сил УРСР, університетських кафедр – визначались партійними і держаними діячами, а друковані праці того періоду відзначаються високою заідеологізованістю, замовчуванням та підтасуванням фактів у відповідності до політичної кон’юнктури.

Для більш глибокого розуміння процесу становлення і розвитку вітчизняної економічної і соціальної географії та пояснення тих бурхливих “перетворень”, про котрі велась мова вище, необхідно відмітити ту обставину, що до кінця 20-х рр. у політиці й економіці, а у 30-х рр. у науці, остаточно закріпилась як панівна та “єдино вірна” марксистсько-ленінська ідеологія. Як відзначалося вище, встановлення цього панування не обійшлося без жертв, але мова не про це. На відміну від західноєвропейської географічної думки, де природними є плюралізм та альтернативність поглядів, в радянській географії з 30-х рр. марксистсько-ленінська методологічна основа визнається офіційною, інші географічні напрями (антропогеографія, географія людини, галузево-статистичний напрям економічної географії) отримують статус буржуазно-пережиткових та ворожих. Їх прихильники були змушені зректися своїх наукових поглядів, інакше були приречені на фізичне знищення. У офіційній радянській історіографії географічної науки цей час характеризувався наступним чином: “До початку 30-х рр. серед наукових робітників та викладачів економічної географії значного поширення різні погляди та концепції, прийняті у буржуазній науці. Вони зазнали жорстокої критики, й почалась ідеологічна боротьба за перебудову нашої науки на базі марксизму-ленінізму” [16; 57].

Звичайно, єдина для усієї радянської науки марксистсько-ленінська методологічна основа відіграла свою величезну роль у становленні вітчизняної економічної і соціальної географії, але саме вона унеможлиблювала існування і паралельний розвиток кількох потужних й рівнозначних наукових шкіл.

Література:

1. Арсеньев К. И. Гидрографическо-статистическое описание городов Российской империи с показанием всех перемен, происшедших в составе и числе оных в течение двух веков от начала XVII столетия и доньне // Журнал Министерства внутренних дел, 1832, ч. VI, № 2. – С. 9-30; № 3. – С. 5-28; № 4. – С. 1-25; ч. VII, № 5. – С. 1-27; № 7. – С. 1-48; № 9. – С. 1-40; 1834, ч. XII, № 4. – С. 1-43; № 5. – С. 129-190.
2. Воблый К. Г. Экономическая география Украины. – К.: Типография Губернского

- правления, 1919. – 175 с.
3. Воейков А. И. Распределение населения земли в зависимости от природных условий и деятельности человека. – СПб.: Типография М. Стасюлевича, 1906. – 134 с.
 4. Воейков А.И. Людность селений Европейской России и Западной Сибири // Известия Императорского Русского географического общества. – СПб, 1909. – Т. 45. – вып. 1 – 3.
 5. Вологодцев И.К. Особенности развития городов Украины. – Харків: Держвидав “Господарство України”, 1930. – 205 с.
 6. Жупанський Я. І. Історія географії в Україні. – Львів: Світ, 1997. – 262с.
 7. Журавский Д. П. Статистическое описание Киевской губернии: В 3-х частях. – СПб, 1852-1856.
 8. Перцик Е. Н. К. И. Арсеньев и его работы по районированию России. – М.: Географгиз, 1960. – 120 с.
 9. Птуха М.В. Д.П. Журавский (1810-1856). Жизнь, труды, статистическая деятельность. – М.: Госстатиздат, 1951. – 123 с.
 10. Ровнер О. С. Костянтин Григорович Воблий. – К.: Наукова думка, 1968. – 78 с.
 11. Рудницький С. Л. Основи землзнання України, кн. 2. Антропогеографія України. – Ужгород, 1926.
 12. Семёнов П.П. Географическо-статистический словарь Российской империи. – СПб.: Типография Безобразова и Ко., 1862. – Т. 1. – 716 с.; 1865. – Т. 2. – 898 с.; 1866. – Т. 3. – 743 с.; 1873. – Т. 4. – 867 с.; 187. – Т. 5. – 1000 с.
 13. Семёнов-Тян-Шанский В.П. Город и деревня в Европейской России// Записки Императорского Русского географического общества по отделению статистики. – СПб, 1910. – т. X. – вып. 2.
 14. Семёнов-Тян-Шанский П.П. Россия. Полное географическое описание нашего отечества. – т. 7. Малороссия. - СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1903. – 517 с.
 15. Семёнов-Тян-Шанский П.П. Россия. Полное географическое описание нашего отечества. – т. 14. Новороссия и Крым. - СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1910. – 938 с.
 16. Советская география. Итоги и задачи / Под. ред. И.П. Герасимова. – М.: Географгиз, 1960. – 653 с.

Summary:

Artem Mozgovy. MAJOR SCIENTIFIC TRENDS AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN GEOURBANISTIC.

The article is devoted to major scientific trends and history of development of Ukrainian geourbanistic the end of the XVIII and the beginning of the XX-th centuries.

УДК 911.52:551.312.2(477.83)

Наталія БЛАЖКО

З ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕЗВОЛОЖЕНИХ ЛАНДШАФТНИХ СИСТЕМ ЛЬВІВЩИНИ

Під перезволоженими ландшафтними системами (ПЛС) ми розуміємо торфовища, болотні масиви, заболочені, підтоплені землі, а також території, що в минулому були болотом чи заболоченою ділянкою, і в результаті використання людиною втратили властивості цих природних систем. Болото – це надлишково-зволожена ділянка суходолу, яка має шар торфу не менше 0,3 м. При меншій потужності торфу або його відсутності надлишково-зволожені території називають заболоченими землями. У торфовищах потужність торфу повинна бути достатньою для промислового використання. [2, с.191]